

מוכתרים היו בנגב

לוי מקצועי ד"ר זאב זיוון

הרקע לתכנית '11 הנקודות' אוקטובר 1946

- תקופת המרי נגדעת, לאחר ה'שבת השחורה' (29/6) ובהמשכה התגובה: פיצוץ מלון המלך דוד, (22/7) הבריטים והאמריקנים בעיצומם של דיוני הועדה האנגלו אמריקנית למציאת פתרון עבור- 100 אלף היהודים פליטי המחנות.
- הבריטים, זועמים על פיצוץ המלון ונוטים שלא לאשר את העלאת הפליטים ארצה (האמריקנים דווקא בעד). ועדת משנה, מטעם שני השושבינים (ועדת מוריסון גריידי), נשלחת לארץ, לביצוע סקר קרקעות. המטרה: לבחון מה אפשרויות החלוקה הטריטוראליות, לאור דרישת טרומן ליישוב ה-100 אלף.
- הועדה מגיעה לארץ. בתום חקר וראיונות שקיימו הוחלט על הקצאת הטריטוריות כדלקמן: יהודים 17%, (גליל מזרחי, עמק יזרעאל, מישור החוף עד ת"א, דומה מאד לתכנית פיל..1939), ערבים 40%, הבריטים 43%, כולל ירושלים, הפרוזדור וה..נגב.
- בהנהלת הסוכנות נלחצים, רוב שטחי הנגב הראויים להתיישבות כבר נקנו על ידי יהודים, יש לנצל זאת וליישב במהירות את צפון הנגב ומרכזו, על מנת ליצור עובדות בשטח אל מול הבריטים ועל מנת שיגרמו לחוסר אפשרות מצדם להלאים את השטח. בנגב, באותה עת, כ-50.000 תושבים, רובם המכריע, בדואים.
- לוי אשכול, כראש חטיבת ההתיישבות בסוכנות, יוזם את תכנית 11 הנקודות, הבה נאמר, מוציא את תכניתו המוכנה מהמגרה. בתוך 24 שעות (6/11/1946) יוצאים גרעיני התיישבות ממונעים על גבי משאיות, עם ציוד, לנקודות המתוכננות, גברים ונשים, עם מבנים חצי מוכנים, להרכבה מידית בסגנון 'חומה-ומגדל'. תוך לילה מוקמות 11 נקודות יישוב חדשות בנגב.

י"א הנקודות בנגב

מוצאי יום כיפור תש"ז 1946

מסדר יום העלייה בשובל

- הבונים יבנו...
- "אחת ידו עושה במלאכה
- והשנייה מחזקת השלח"
- (נחמיה-ד, יא').
- ולמטה: נחאביר, בארי הישנה

"מוכתר הוא ויש לו חותמת(חת'מ)'"-(אמירה בדואית)

המוכתר הינו מונח ותפקיד שהתמסד בתקופת העותמאנים. (על כך פסקו בבדיחותא: "הו'א מוכתר, ומוחו ת'ר"). מוסד המוכתרות,

מאפשר לשלטון לשלוט על אוכלוסיות פזורה, סמי נומדיות, שמחייבות פיקוח יומי, מהלך מחייב בהיעדר אמצעים, יכולות וכוח

אדם. **היה מורשה בנשיאת נשק.** המוכתר מחויב היה בידיעת השפה ומנהגי האוכלוסיה,

על כן, בדרך כלל, היה זה מינוי מתוך אותה אוכלוסיה, אדם כאריזמט, חזק, לעתים

אפילו השייך עצמו. הדבר החשוב ביותר במעמד המוכתר, היה: המצאות חותמת

הממשל בידו(אל חת'מ). וזאת, אפשרה לו לחתום על מסמכי הסכמים, רישיונות

מרעה ותנועה, היה לה תוקף שלטוני. הייתה לו גם סמכות שלטונית לברור

במחלוקות וההסכם שהתקבל נחתם בחותמתו והיה מקובל על הצדדים, כאילו ניתן

על ידי המושל המחוזי.

המוכתר קבל משכורת מהשלטונות והיה אחראי להעביר תשלומים גם לעובדים

אחרים שהופעלו בסמכותו, בכפיפות לתפקידו. באפשרות אחרת, אחראי גביה.. המינוי, התייחס על פי רוב לקבוצת אוכלוסייה ולא

לאזור סתמי, שטח, גרידא.(יישוב, כפר, שבט, ובערים גדולות, לעתים אפילו שכונה). כאשר קמו 11 הנקודות/יישובים, בערב

בהיר אחד, נוצר צורך ממשי בשטח ביצירת תנאי שכנות, קשר ותיאום בין האוכלוסייה הבדואית ליהודית ובין שתיהן לשלטונות,

על כן, **קם מרבצו מוסד המוכתרות והבריטים**, מטעמם הם, העדיפו, כי יוחזק בידי היהודים, שהיו משכילים, ישרים, ידעו קרוא

וכתוב וככלל הועדפו על ידי השלטונות ביחס לבדואים הבורים והלא אמינים מבחינתם.

הכשרת המוכתרים

- מוכתר ראשון בנגב: **משה גורדון** לקהילה היהודית בבאר שבע במינוי אישי של הנציב העליון הרברט סמואל) **הנציב העליון הראשון וה'אב הקדמון' של הצהרת בלפור** (בראשית שנות העשרים. קדם לו **ניסים אלקיים** שמונה ב-1908, עוד ע"י העותמאנים **עבור קהילת יהודי עזה** וסייע ברכישת שטחים בנגב.
- קורס המוכתרים **בקיבוץ גליל ים** בו לימדו **עזרא דנין אליהו נאוי ומוסה גולדברג** מבית אלפא.
- **הרעיון המרכזי: ידיעה נכונה של מנהגי השכנים והדרך להתנהל עימם תחסוך דם.**
- **מורי הדרך: אברהם שפירא** השומר הוותיק מפתח תקווה שאמר: "**כל חיי לא הרגתי ולא נהרגתי**"., **מוסה גולדברג** מבית אלפא **ודוד קרון** מכפר מנחם.

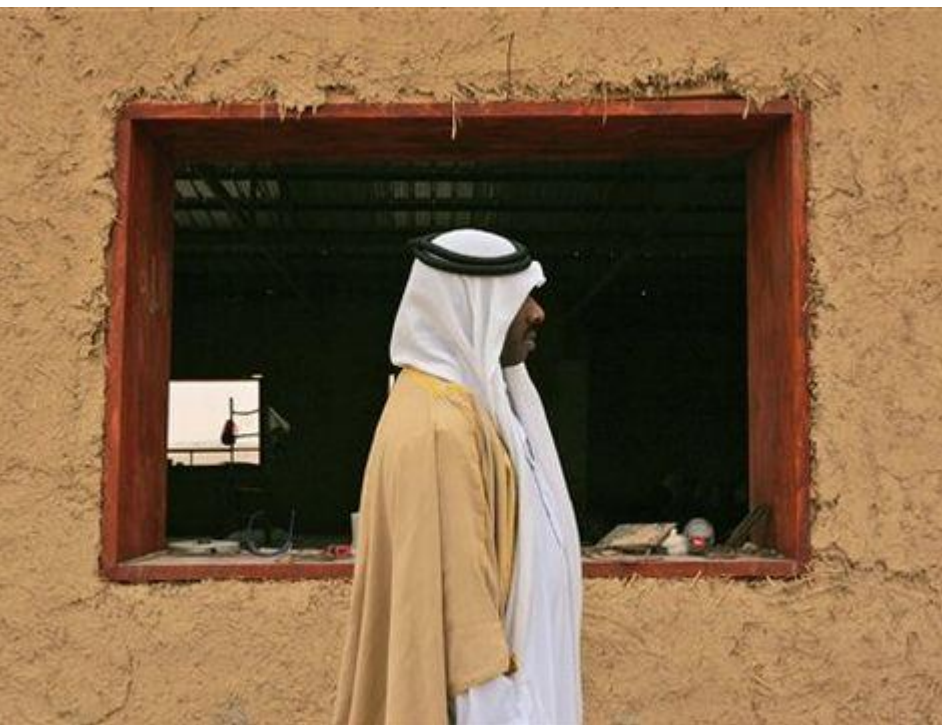
נציגי משולש הכוח: **לורד גורט** הנציב העליון, **לורד אוקספורד** (ג'וליאן אסקוויט) מושל באר שבע בפועל, **מיכאל הנגבי** מוכתר המוכתרים. **צבי בר-אמוץ** מוכתר גבולות, נציג המוכתרים, לצד הלורד

הנגבי מונה ב-1939 למוכתר נגבה על ידי עארף אל עארף '**הכול יכול**', קצין המחוז. עד מהרה הוכיח את כשרונו לנווט בין כלל אוכלוסיות הנגב, יהודים כבדואים, לפתור בעיות ולזרוע קשרים. על כן מונה **למוכתר המוכתרים**

(באופן לא רשמי), הסכמים 'כלכליים' עם הבדואים פתחו בפניו את הדרך להנחת צינור המים מניר-עם לכלל 11 הנקודות והמצפים וכן, פתוח שטחי חקלאות בגין קשריו עם הנציב העליון ושלוחיו.

העיקרון שהוביל את דרכו גרס: **שוויון בהענקת שירותים בין בדואים ליהודים**. **הנגבי** גם יזם את חימוש המוכתרים בנשק חם. עם כבוש באר שבע, הפך למושל העיר והנגב, עם כול הסמכויות שהוקנו למושלים לפניו.

הלורד אוקספורד-יותר בדואי מציוני (ג'וליאן אסקווית)

- בדואי בריטי - הייתכן?
- הוא רכש לעצמו אדרת פרווה מעור כבשים וכפיייה
- והסתובב בין אוהלי קידר על ג'יפ שאף הוא נרכש
- מעודפי הצבא.
- בזיכרונותיו סיפר בר-אמוץ כי מרבית אנשי הממשל הבריטי בבאר-שבע על פקידיו וקציניו היו עוינים למבצעי ההתיישבות.
- לורד אוקספורד(שהיה נכדו של ראש ממשלת בריטניה ערב מלחמת העולם הראשונה הרברט אסקווית 1908-1916) הפך ללורד בין לילה, לאחר שאחיו הבוגר נהרג בקרבות. בצבא לא אהבו את התנהגותו ושלחו אותו רחוק, למדבר ארץ-ישראל. לורד אוקספורד חלם להיות ולהראות "כלורנס איש ערב" והוצב כקצין ממשל בבאר-שבע, למעשה, היה מושל בפועל. (ד"ר חנינא פורת).

בקו המים

'אל באבור'-המשאבה
למטה, המשוחזרת מרוחמה

קווי החיים לנגב

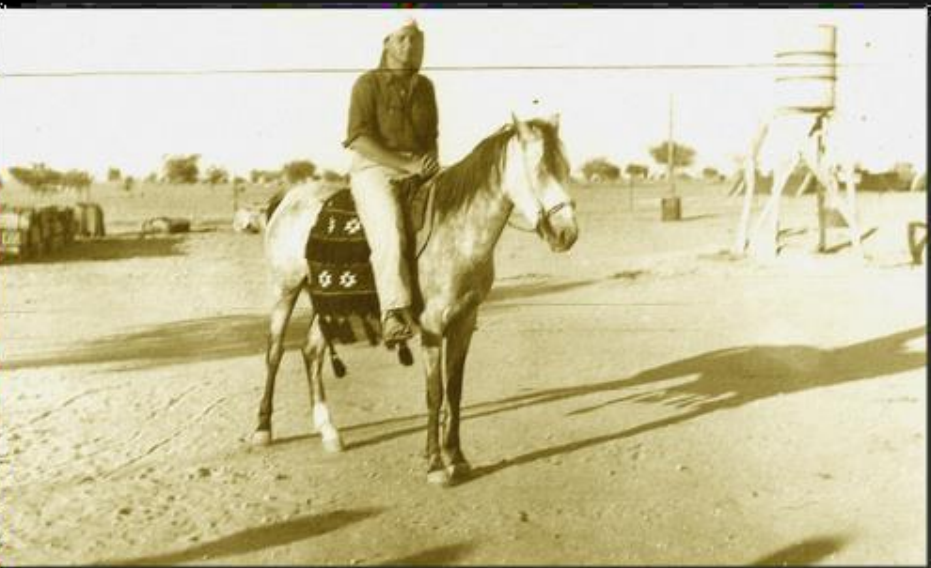

הבוסים

החפרים

הנחת הקו הייתה
מקור פרנסתם של
ראשוני המתיישבים.
(נרכשה צנרת מים
מבריטניה, שהייתה חלק
ממערכת הכבוי שנפרסה
כנגד הפצצות
הגרמנים במלה"ע-2)

וכמובן, המשימה
המובילה: הגנה על
קו-המים לפחות
בחודשיה הראשונים
של מלחמת 48.
השקט היחסי חייב
(עוד ע"פ שיטת
הנגבי ובר-אמוץ)
פתיחת ברזים
לשייחים וזה הוכיח
את עצמו היטב.

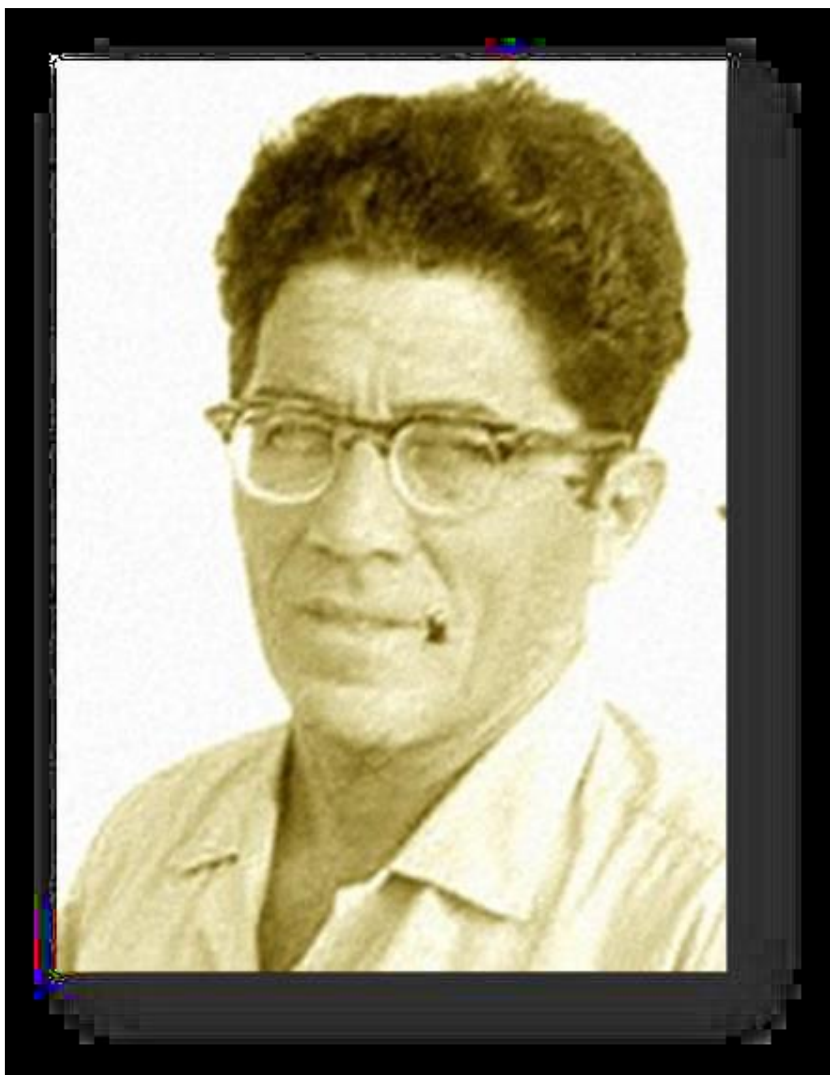
מדיניות המוכתרים:

• שלוש אסכולות היו לגישה הרצויה כלפי הבדואים:

• א. **הביטחוניסטים** - יש להראות תקיפות. דרכו של **יהושע חנקין** של שימוש בכסף ובשוט.

• ב. **'המסתערבים'** - כיוון שעם ישראל חוזר למדבר, יש ללבוש כפיה ועקאל ופטס. להצטרף למשטרת המדבר ולהיות כבני המדבר.

• ג. **ה'מתחשבים'**-לחיות עם הבדואים בהבנה ומתוך התחשבות הדדית, כיבוד אורחות חייהם מתוך מנהג שיחייב אותם לכבד את אורחות החיים השונות משלהם. (**בני מיטיב**, ראיון אישי).

להיות מוכתר בעיני צבי בר אמוץ:

- "כדי להיות מוכתר צריך הרבה תכונות.

- התכונה היחידה שלי הייתה:

- "הרבה פחד. נורא פחדתי !!".

- (בכנס המוכתרים ברביבים 18.4.1995)

מוססה גולדברג , מוכתר בית-אלפא המליץ:

• "עמדו על כך שיכבדו אתכם, אל
תוליכו שולל ואל תופיעו כערבים,
אל תישאו נשק שיורה כי אתם
מפחדים. כבדו את שכניכם ודרשו
מהם יחס דומה".

• (צבי בר-אמוץ. בראיון ב-1987).

ראיון עם דוד קרון ב-15 ביולי 1978:

כשקיבל משה ברכמן את הפיקוד על הנגב צורף למפקדתו איש הש"י, דוד קרון, מכפר-מנחם, מוכתר, מא"ז ושומר-שדות. (בשנת 1936 התנדב קרון לבריגדה הבינלאומית שלחמה בספרד נגד פרנקו, וכשחזר, סיים קורס מפקדי-מחלקות. בן-גוריון ביקש מכפר-מנחם להשאילו למפקדה/ש"י). קרון התיידד עם הפלאחים ועם הבדווים ושלב מהם ידיעות. סיפר קרון: "משימתי הייתה לעשות מהמים גורם ביחסי-השכנות", מיניתי את ראשי-השבטים ומוכתרי הכפרים לאחראים לצינורות ולחלוקת המים לאנשיהם, ושילמתי להם שכר. רוב השומרים היו בדווים. שילמתי להם באמצעות קצין-משטרה ערבי שהיה ממונה על תחנות רוכבי-הגמלים(ממשטרת המדבר). הכסף התקבל מהסוכנות או מ'מקורות'. אני והקצין, נתנו אותו לנכבדים, כדי שיחלקו אותו, ובהזדמנות זאת, היינו שותים קפה ומשוחחים 'שיחה בטלה'. כך ליקטתי ידיעות. יום, יום, הייתי בשטח, בלי משמר. אנשי-הקשר שלי הביאו אלי ידיעות, אני, קניתי מהם נשק ותחמושת, אמנם לא בכמויות גדולות. אך זה היה אופי פעילות ה'קח-ותן' עד 29 בנובמבר". (40)

שלושה היו מוכתרים ברביבים:

1. מאיר ירושלמי-קודסי.

2. אריה יחיאלי.

3. ששון בר-צבי-שגם היה מושל צבאי

וגם חוקר במגזר הבדואי בעיקר מנהגים

ומסורת.

ששון בר צבי מארח ב'מד'אפה' ברביבים...

נראה יותר כמו סככה פלחית במקשה אבטיחים... ועוד על שרפרפי נרגילה..איפה ה'פאראש'.

"את אדמה בלב מדבר"-

מוכתר מצפה רביבים אריה יחיאלי

ששון בר-צבי - האוסף....

ומתרגומי שירת בני הנגב

"הוי משכן!

אין אתה משכננו מאשתקד
בחולותינו משכן, אללה ישאירך.

הוי בכרתי!

עצרי מול אפר המשכן.

ברכי: ברוך! וברכי, הוגנתי!"

פרג' אבו יוניס אל עבד.

• (תרגמו ששון בר-צבי ואריה יחיאלי.)

הוי הרוכב על סוסה מהירה...!

והרי לכם כללי ה'שייח' לפתוח
קשרי אמון בין רביבים לבני
העזומה:

1. לא תצא בחורה משערי המצפה
במכנס קצר.

2. סוסת שומר הקיבוץ (הידועה בזריזות רגליה)
לא תנצח במרוץ ביר עסלוג' בחגיגת חזרתו מהחג'
של השייח סלאמה אבן סעיד

ישמר הכבוד.. ישמר האמון...!!

קודסי מוכתר רביבים מופתע בביקור שיח העזזמה **סלאמה** **אבן** **סעיד**

בשטח לא נצפתה שום

אישה **במכנס**

קצר

שמירת הקשר מן העבר/ צבי בר אמוץ

- **צבי בר-אמוץ** – מוכתר גבולות הראשון, במפגש בשנות השבעים עם **הלורד אוקספורד**, מושל באר-שבע הבריטי בשנות הארבעים:

- **צבי בר-אמוץ** שואל לגבי ההתנגדות למעשה ההתיישבות היהודי (11 הנקודות):

- **אוקספורד** -ברוח התפיסה הבריטית אז- עונה:

"זה סתר את זכות הבדווים לקיים את עולמם הרומנטי".

ואולם, הבריטים לא מנעו את הקמת הנקודות למרות המדיניות הרשמית, כי לא הייתה

הנחייה ישירה שכזאת.

אורחים ביום העלייה בנירים שאמרו: "אתם עוד תביאו לכאן את התפוזים של יפו!"

• אז, נביאים הם לא היו, אבל ידעו

שהקשר היהודי לבורדוגן (תפוזים)

הוא בל-יפרד..חבל אשכול וסביבתו

היו בשנות ה-60 וה-70

'פרדסייה' מהגדולות בארץ. היום,

לדאבוננו...הולך ו"נעקר הדור"

יחסי שכנות כצו חיים:

המוכתר יעקב שרת

ושיח הג'ראווין בחצרים

מצפה בית אשל- באר מים, טירה ומגדל ואהלים למגורים

• מאז, צמחו שם כמה אשלים

דן בר-און

מוכתר בית אשל

'בבגדי עבודה' בדרך

לביקור שכנים

שיח בבאר שבע ביזמת העיתונאי עודד ליפשיץ...

כנס נוסטלגיה ב'שיח ותיקי'
המוכתריה בנגב שזימן **מיכאל הנגבי**
איש נגבה, 'מוכתר-המוכתרים' אח"כ
מושל באר שבע ה-1 (יושב ממול ולא
נצפה בתמונה רק כף היד),

משמאל לימין:

- **ד"ר זאב זיוון**, להלן ההיסטוריון
- **בני מיטיב(מוטילוב)** שומר השדות
של נירים ו'משמר לילדים', אח"כ
מושל ברצועת עזה.
- **צבי בר-אמוץ** מוכתר גבולות
ופילוסוף המוכתרות.
- **יואל דה מלאך** איש רביבים
- **קובי**, קב"ט מ.א. אשכול דה אז.

פסלו של מחבר ב'אבק וביזע' יאנצ'י גברי, הבוקר וכלבו בגבעת
'דבשת הגמל'.

הנצחה משפחתית כדוגמא
יוצאת דופן בניר-עם.

ד'אבט שוע ובעלי בריתו

משמאל, יהושע כהן – איש הלח"י – שומר ראשו האישי של בן גוריון, ומוכתר

שדה בוקר. כאן בפגישה עם נכבדים חמושים משבט המסעודין (עזזמה).

שיח אינטרסים והעברת מידע משותף. למטה, השייח עודה אבו מעמר

שייח העזזמה, ראשון כורתי הברית עם היהודים. אבי הגששים,

ממייסדי סיירות הגמלים עם יח' ה-101 ובשנות ה-70 עם אריק שרון,

אלוף פד"מ.

יהושע כהן, עם נחמה וחמי במאהל בדואי שכן

השיג ה'קטן', או, 'שיג הגברים'
באוהל הקלאסי. נשים אינן מורשות
לשבת שם חוץ מאורחות מכובדות,
וגם, זקנות בדואיות מופלגות,
ש'תורמות מהניסיון'...

המקל שהועבר מדוד קרון לידיו של דודיק שושני

- ב-1952 עלה על הקרקע קיבוץ השומר הצעיר

להב בגבול הקו הירוק במערב הר חברון.

- יחסי השכנות הוטלו על כתפיו של המוכתר

הצעיר, שמצא בדוד קרון מכפר מנחם מורה

דרך ומדריך למשימה לא פשוטה זאת.

- מעמדם של היישובים כיוצרי היחסים ההדדיים

בשטח ניטל אז בידי המדינה, כשדוקא יחסי

השכנות, הם הבסיס למערכת יחסים הדדית,

כפי שמצאו גם ליסק והורוביץ במחקרם על

היחסים הבין עדתיים בטרומ המדינה.

הכנס הראשון...

רביבים- אפריל 1995

כתב חנינא פורת בהקדשה לשי שחולק למוכתרים בכנס ב-1995:

"למוכתר שלנו, שליחו הראשון של ציבור החלוצים בנגב,
על אומץ ליבך לגלות נפתולי המדבר וסתרי נפשם של
הבדואים. על לילות וימים שעשית סביב המדורה בטיפוח
יחסי שכנים, על הסבלנות והכבוד ההדדי שגילית למדבר
וליושבי אוהליו וציווית זאת לנו.

ועל שהקהית מחלוקות ושנאות ופתחת לנו דרך לדו
קיום, ופתחת דרך שעדיין צריך ללכת בה. דרך ארוכה
לדו קיום בנגב.

שא ברכה לעת יובל מתושבי הנגב ויישוביו.

כה לחי!"

המוכתרים ב'משימות' שלאחר מלחמת-48

- **מיכאל הנגבי** שהיה ראש ועד הגוש היה למושל צבאי ראשון בנגב.
- **אריה אפרת** כקצין פיתוח חקלאי לבדווים.
- **ששון בר-צבי** כקצין ממשל צבאי (אחר כך מושל).
- **יצחק בן-גל** מוכתר שובל הראשון, היה לקצין הכנסת.
- **אליהו נאווי**, המוכתר המיועד ל'אפיקים בנגב', היה לשופט וראש העיר באר-שבע.

האם הובילו המוכתרים לשתוף הפעולה הצבאי עם הבדואים?

- לדעתי: שיטת ה-"למד את שפתם ומנהגיהם, כבד אותם ויכבדו אותך" היא זו שהובילה את הקשר שבין המוכתרים לאוכלוסייה הבדואית בנגב.

- בני מיטיב, שכתב את ה'זרעים בנגב', המוכתר האגדי של נירים, דגל בשיטה זו והנחילה ליורשיו, כך גם צבי בר אמוץ.

ואולם, בסיפורי 'שומר השדות' הדגיש מיטיב, כי כי מעת לעת חשוב להמחיש לשכניך את נחת זרועך ויכולותיך, למען יכבדוך.

הבדואים טעו, כאשר הימרו על המצרים

והאחים המוסלמים ועל כן, גורשו רובם אל מעבר לגבולות הארץ.

ואולם, עם האוכלוסייה שנותרה פתחו המושלים הצבאיים קשר מיוחד, שהביא אחר כך לשתוף הפעולה ההדוק בצבא, ה'גששים', סיירת הגמלים (להלן) המשותפת ליהודים ובדואים

מודל להרארכיה שבטית אצל הבדואים

מטה קטן

עזמה

אין תת מטה

שבט

מסעודין

סוביחאת

סאראחין

מטה גדול

תיהה

תת מטה

קדיראת

שבט

אבו רקייק

או, אל צאנע

טראבין

תת מטה

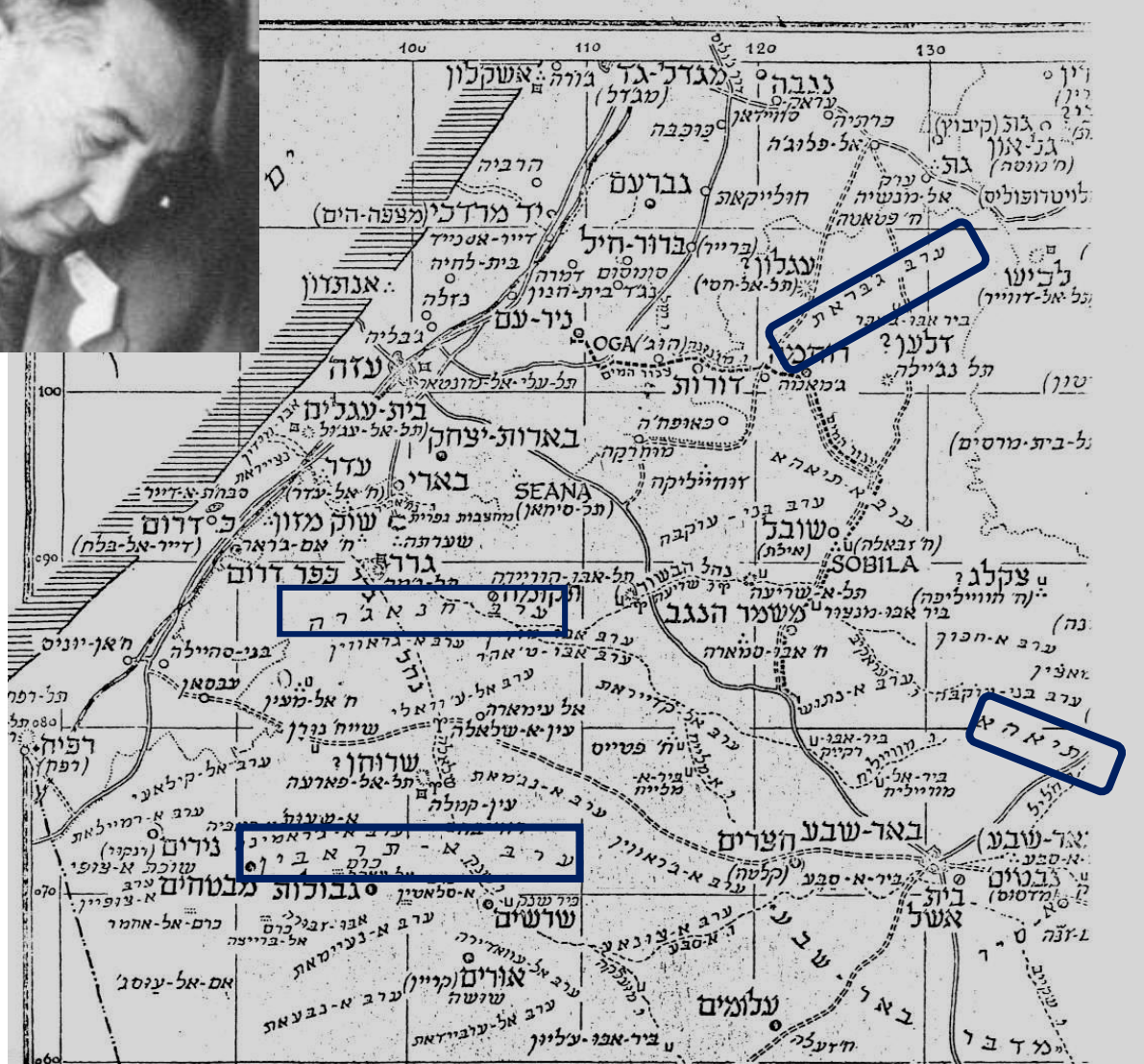
נד'מאת

שבט

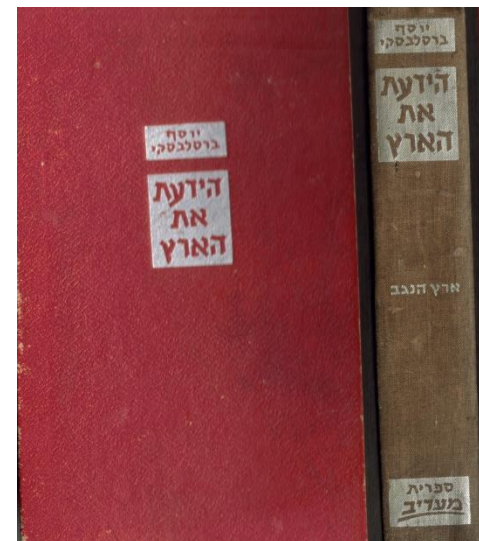
אל צאנע

מפת ההתיישבות העברית בנגב -

מספריו של
יוסף ברסלבי
הידעת את הארץ ב'
ארץ הנגב

הספיק להיות: קצין מקלעים בצבא העותמאני,
קצין מודיעין וביטחון, מטעם גולומב, בעקבות
פרעות תרפ"א, ביפו-ת"א.

מורה וחוקר א"י וירדן מטעם ארגון
ה'שומר'(למטרות התיישבות). כתב מספר
מהדורות על ההתיישבות בארץ ובנגב, בין
השנים: 1946-1955 . ממחקריו: ההתיישבות
הבדווית בנגב (ותנודותיה).

מדברי כאמל איסמעיל אל שריף, מפקד אגד האחים המוסלמים בקרבות הדרום

הפסקת האש השניה

"ה'אחים' נערכו במרחק 15 ק"מ מערבית לקוי הצבא המצרי ועמדו תיהם הן: ואדי שלא לה, תל ג'מה, אל ראביה ואל שעות. פעילותם של ה'אחים' נמשכה אף בתקופת ההפוגה, דבר אשר הביא לאיום יהודי לחדש את הקרבות באם פעילות זאת לא תפסק.

בפעילותם נעזרו האחים לא במעט באנשי השבטים הבדוים בנגב ובעיקר: שבטי תראבין,

חנאג'רה, נוציראת, אל תיהה ואל מע'לקה.

שבטים אלה העמידו את בניהם לפקודת ה'אחים', וסיפקו להם את כול הנשק, התחמושת

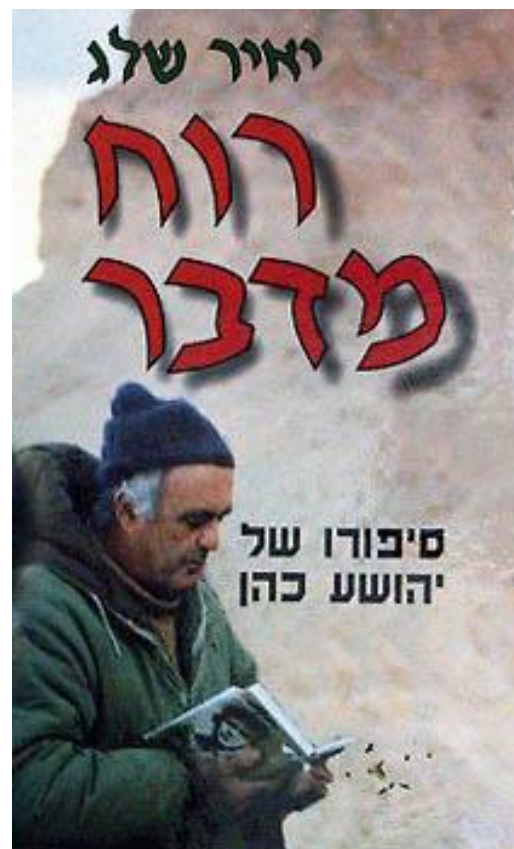
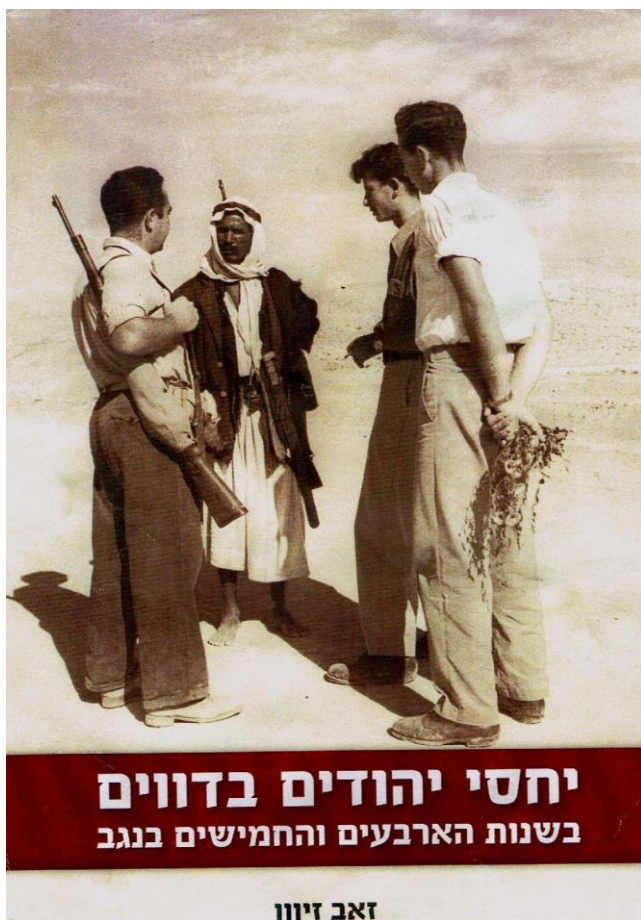
והמכוניות שהיו ברשותם".

ש, סבאג, (1954) "האחים המוסלמים במלחמת פלשתינה", בתוך: 'בעיני אויב', עמ': 101.

מספרי מוכתרי הנגב

הברית המקומית של יהושע כהן וספר המחקר שלי.

העזזמה בעבדת

בית המרחץ העתיק בעבד'ה תחתא. ראשיתו
רומאי וביזנטי, המשכו עותמאני.. בראשית המאה
החולפת, שמש מרכז חברתי לראשי משפחת זנון.

מע' א' סללאם

מע א' סללאם

•

חמא'ס

חרכאת אל מוקאומה אל אסלמייה (פי פלאסטיין)

תנועת ההתנגדות האסלמית (בפלאסטיין)

סלאח
שחאדה

עבדל עזיז
אל רנטיסי

-
-

אילן סעדון

•

אבי ספורטס

•

ראשי פרקים להרצאה על החמאס

- 1. רקע- השראת האחים והמוג'מע המוסלמי על הקמת החמאס.
- 2. תפיסת זרועות הביטחון, לחזק תנועה אסלמית פרגמטית (עאלק), עשוי להחליש את החמאס.
- 3. יאסין, מי הוא, פועלו, (כיצד הפך נכה), מעמדו הדתי כאיש המוג'מע האסלמי.
- 4. עסקת ג'בריל- מאי 1985, שחרור 1.150 אסירים מהכלא הישראלי, ביניהם: קוזו אוקמוטו ואחמד יאסין(13 שנה), תמורת שבויי צה"ל משל"ג: חזי שי (מסולטאן יעקוב), ניסים סאלם ויוסי גרופ מהנח"ל.
- 5. הקמת הזרוע הצבאית, מפקדים וכיוב'.
- 6. האינתפאדה הראשונה והסיבות לפריצתה
- 6. השתלבות החמאס באינתפאדה, כיצד מקוששים קהל תומך.
- 7. ההתמודדות על המעמד בשטח, כנגד פת"ח, (המיפקדה הלאומית המאוחדת) פרסום הכרוזים הדו שבועיים.